

Niels Jensen, Hjælpen til Sønderjylland. Staten og privates ekstraordinære investeringer i Sønderjyllands infrastruktur 1920-1940, Frydenlund 2023, 240 s., ill. ISBN: 9-788772-166810

For et par år siden kunne 100-året for den sønderjyske genforening fejres, hvis ikke en pandemi var kommet på tværs. Fejringen fandt derfor sted med et års forsinkelse i 2021. Jubilæet betød selvfølgelig også, at der var anledning til flere udgivelser om genforeningen i årene omkring fejringen bl.a. af Hans Schultz Hansen (*Genforeningen*, 2019; *Genforeningens arkitekt H.P. Hansen*, 2020), Simon Ankjærgaard (*Genforeningen – da Danmark blev samlet*, 2019) og Martin Schwartz Lausten (*Den kirkelige genforening*, 2020). Førstnævnte leverede desuden en artikel om sønderjyske jernbaner i året 1920 med afsæt i jernbanekommissionen nedsat i november samme år og dets betænkning i 1922 (*Jernbanehistorie* 2020).

Ingen af dem beskæftigede sig dog med årene efter genforeningen, bortset fra Martin Schwarz Lausten om integreringen af den tyske kirke i den danske folkekirke.

Nærværende bog, *Hjælpen til Sønderjylland*, som er udkommet her et par år efter jubilæet – men angiveligt baseret på materiale indsamlet gennem en menneskealder – har derimod fokus rettet mod netop genopbygning og integration af infrastrukturen i en dansk sammenhæng efter genforeningen i 1920. Bogens titel signalerer, at emnet er investeringer i den sønderjyske infrastruktur fra privat og offentlig side efter genforeningen. Af forordet fremgår det desuden, at bogen handler om, at den ekstraordinære situation omkring den sønderjyske infrastruktur i 1920 indebar ekstraordinære tiltag fra staten.

Den nordslesvigske infrastruktur fremstod på de fleste fronter nedslidt ved genforeningen, og der forelå på flere felter et stort arbejde med at harmonisere i forhold til systemer og organisering. Desuden var der behov for at flytte arbejdskraft fra flere etater til de tilbageerhvervede områder – jernbane, postvæsen, telegrafi mm. tillige med grænsegendarmer, toldvæsen og militær. Jernbanen er således kun en mindre del af den samlede fortælling. Harmonisering, vedligehold, istandsættelse og nyanlæg krævede store investeringer, og staten ydede meget store bidrag så vel som private og kommuner.

Bogen rummer mange faktuelle oplysninger. Den afdækker detaljeret, investeringer i, omkalfatringer af og etablering af ny infrastruktur i to årtier efter genforeningen. Der er således ikke tale om en analytisk tilgang til emnet, snarere en meget deskriptiv – svarende til forfatterens øvrige publikationer om jernbaner i serien Clausens Jernbanebibliotek. I det hele taget minder gennemgangen bane for bane med detailoplysninger om forfatterens jernbaneserie – og her gentages de samme oplysninger, som findes i bindet om de sønderjyske jernbaner. Selv det indledende digt er genbrugt.

Hjælpen til Sønderjylland har som nævnt et større emneområde, der dog behandles på tilsvarende vis. Bogen er opdelt i tematiske kapitler, der hver især behandler de forskellige typer infrastruktur og herunder har hvert anlæg fået sine egne afsnit – f.eks. de enkelte færger eller broer. De mange tematiske kapitler beskriver stats- og amtsbaner, Den sønderjyske Jernbane-Kommission, busser og biler, broer, færger, havne, elforsyning, postvæsen, telegraf- og telefonvæsen, veje og fyrvæsen. Så beskrives opmåling og kortlægning af Sønderjylland, og herefter gendarmeri, toldvæsen, digevæsen, militær og kommuner. Sidste kapitel rummer lange citater fra øjenvidner – citater, som tidligere er bragt i f.eks. *Vingehjulet*. Dette kapitel virker lidt påklippet, som for at underbygge forfatterens indledende kommentar

om, at bogen har to indfaldsvinkler: statens "Historie" og de involverede menneskers "historier". Hvert kapitel indledes således også med et citat – lidt som en avis. Forfatterens gebet som journalist fornægter sig ikke. De fleste citater er fra samtidige – og fungerer som sådan fint som intro til kapitlerne, bortset fra enkelte, der er citater fra en nutidig afhandling (om højspændingsværket og elektrificering af Nordslesvig).

Der går fra begyndelsen lige til sagen med detaljeret opstilling af personale, der skulle overgå fra danske statsbanedistrikter til den nye i Sønderjylland. Der er ikke megen indflyvning. Måske kunne det have været formålstjenligt at give en beskrivelse af hvilke områder, der overgik fra tysk til dansk kontrol – ikke mindst hvordan jernbaneinfrastrukturen så ud. Og her er et af bogens hovedproblemer antydning – en mangelfuld redaktionel bearbejdning. En del af problemerne i fremstillingen kunne netop være afhjulpel af skarpere redaktionelt arbejde fra forlaget. Et eksempel kunne være et mere stringent valg i forhold til stednavne – f.eks. staves Padborg inkonsekvent gennem fremstillingen. Byen skiftede stavemåde i slutningen af 1920'erne, men det forvirrer i teksten, at det ikke er ensartet eller i det mindste forklaret fra begyndelsen.

Et andet problem er, at begreber eller sammenhænge først forklares længe efter, at de nævnes første gang,

og således lades læseren lidt i stikken. F.eks. optræder pludselig på s. 26 ordet 'perle' som henvisning under en tegning af svellehus. Det får vi forklaring på 30 sider længere fremme på s. 55. Et andet eksempel er, at anlæggelsen af de smalsporede amtsbaner i 1899 forudsættes kendt (s. 28) – der er her ingen forklaring om, hvad det er og hvorfor. Kredsbanen nævnes i flæng – hvad er det mon? Man kan udlede, at det må være det samme som amtsbaner, da de lige efter også nævnes som smalsporede. Der kommer så en beskrivelse og forklaring et par sider længere fremme (s. 31 f.).

Nogle gange tager opremsningen i øvrigt lidt overhånd – alt skal med. Er det f.eks. relevant for fortællingen at Oldemorstoft blev solgt til Bov kommune i 1959 – et par årtier senere?

Det er ofte uklart, om der er tale om referat eller gengivelse. F.eks. i afsnittet: "Statsbanernes og Privatbanetilsynets bemærkninger", s. 43 ff. Der kommer afsnit om forskellige baner (f.eks. MOMMARKBANEN) efter indledningens ":", som tyder på, at der citeres – men der er samtidig forfatterkommentarer – så der er nok tale om en slags referat?

Der er egentlig en stærk billedside, men det lille format giver ikke illustrationerne den plads de fortjener – især kortmaterialet, og en køreplan er gengivet – men kan ikke læses, så hvilket formål tjener det? Opsætningen forekommer i øvrigt lidt rodet f.eks. i for-

hold til lange billedtekster hhv. kommentarer til digt (s. 12).

Teksten er annoteret om end i meget begrænset omfang. 61 noter i en bog på 240 sider er trods alt ikke meget. Litteraturlisten er heller ikke udtømmende, og det er i øvrigt usædvanligt, at kilder og litteraturliste udgør et selvstændigt kapitel 20. Det er også usædvanligt, at bøger er oplistet efter titel og ikke forfatter, som det ellers er gængs praksis – det gør det svært at finde frem til, når der i noten henvises til forfatternavn. Men hvorfor er jernbanelitteratur om netop jernbanerne i Sønderjylland ikke oplistet: f.eks. Birger Wilcke: *Haderslev Amts Jernbaner I-II*, 1970, eller L.H. Hansen: *Amtsbanerne på Als 1898-1933*, 2008 og samme: *Aabenraa Amtsbaner 1899-1926*, 1982?

Det kan ses, at driftsberetninger er anvendt, betænkninger fra kommissioner, kort, fagbladet *Ingeniøren*, jernbanebøger mm., men som det nævnes i forordet, er det kun nogle af de anvendte, der er nævnt i litteraturlisten, og i øvrigt dyrkes den uskik, at meget er indsamlet til Jensens private arkiv. Materialet burde placeres tilgængeligt for alle.

Man må formode, at den tiltænkte målgruppe er teknisk interesserede og kyndige, da de mange beskrivelser af materiel og maskiner ikke er ledsaget af forklaringer for lægmand. F.eks.: "firecylindret direkte omstyrbar totakts dieselmotor" (s. 94), "kanaljern" s. 9 eller

"spritglødenetsbrænder", "anduvningsfyr", "forfyr", "bagfyr" og "vinkelfyr" s. 161.

Der er rigtig mange oplysninger at hente i bogen, og den ville kunne tjene som gedigent opslagsværk, havde der bare været et udførligt noteapparat, så man kunne være sikker på oplysningernes validitet, og ikke mindst et register, da bogen har mere karakter af leksikon á la ældre udgaver af Trap Danmark end egentlig historisk fremstilling.

René Schrøder Christensen